

© BART VLEESCHOUWERS

AGROFORESTRY, TERUG NAAR DE OORSPRONG?

Agroforestry of boslandbouw staat de laatste tijd behoorlijk in de belangstelling. In Frankrijk wordt inmiddels al bijna 10 000 ha volgens deze methode uitgebaat en de belangstelling neemt er hand over hand toe. – *Bart Vleeschouwers, stafmedewerker biomassa*

Ook in Vlaanderen is er redelijk wat belangstelling, maar de realisatie gebeurt niet zo snel. In onze wetgeving zitten nog knelpunten die het aanplanten van bomen op landbouwpercelen afremmen.

Twee teelten

Men spreekt van boslandbouw of agroforestry als landbouw en houtige productie gecombineerd worden op hetzelfde perceel. Het gaat dus niet om het bebos- sen van landbouwgronden, korte-omloop- hout of intensieve fruitplantages. Essenti- eel is dat landbouwteelten en bomen (of struiken) samen voorkomen, en dat het de bedoeling is om rendement te halen uit beide teelten.

Sommigen zeggen dat dit eigenlijk niets nieuws is en dat dergelijke combinaties al van oudsher worden toegepast in de landbouw. Denken we maar aan hoog- stamboomgaarden, wilgen als 'palen' voor weideafsluitingen en de rijen popu- lieren rond velden en weilanden in vocht-

ger gebieden. Ook in tropische gebieden is het nog steeds een wijdverbreid gebruik om bomen te combineren met andere teelten. Zo worden cacao en koffie meest- al geplant in de schaduw van grotere bomen.

In de tweede helft van vorige eeuw waren bomen en struiken obstakels die in de weg stonden en liefst zo snel mogelijk werden opgeruimd om de productie van de beoogde teelten te maximaliseren. In de omstandigheden waarin landbouw zich toen moest ontwikkelen was dit waar- schijnlijk de beste aanpak. Maar tegen- woordig zijn de omstandigheden waarbin- nen de landbouw moet functioneren onderhevig aan erg veel veranderingen, dat het minstens overwogen moet worden om de combinatie van landbouw en bomen terug te onderzoeken. De groei- ende aandacht voor landschap, natuur- ontwikkeling, functionele biodiversiteit, multifunctionaliteit, hernieuwbare ener- gie, bio-grondstoffen en dergelijke maken

het interessant om te proberen ook hout te produceren op landbouwpercelen en dit in combinatie met landbouwteelten.

Het principe

Uit onderzoek blijkt dat er potentieel een hogere opbrengst kan behaald worden dan wanneer men zuiver landbouw of zuiver bosbouw zou bedrijven. Dit geldt zowel op economisch vlak als voor de totale productie aan biomassa. Bij bos- landbouw is één plus één dus 3, of toch minstens 2,5.

De filosofie achter boslandbouw is dat men door een goede keuze van teelten, boomsoorten, plantafstanden en onder- houdstechnieken zowel de landbouwpro- ductie als de boomproductie optimaliseert tijdens de groeiperiode van de bomen. Daartoe moet men de beschaduwende van de landbouwteelten door de groeiende bomen beperken of moet men de aan- plant zo beheren dat de negatieve invloed van de boomschaduw slechts in een later

stadium merkbaar wordt. Misschien is dit op het eerste gezicht makkelijker gezegd dan gedaan, maar uit heel wat praktijkproeven blijkt dat dit best lijkt mee te vallen.

Als we een boslandbouwperceel bekijken, zien we dat de bomenrijen meestal noord-zuid georiënteerd staan, waardoor er minstens gedurende een deel van de dag voldoende zonlicht kan doordringen tot de teelt onder de boomkruinen. Door de bomen ook tijdig en voldoende te snoeien (sleunen) wordt de lichtinval gedurende vele jaren redelijk hoog gehouden. Een tweede belangrijke factor is de competitie voor water door de wortels. Hier wordt het belangrijk dat de boomwortels gedwongen worden om dieper te gaan zoeken naar water (en voedingsstoffen). Dat kan door geregeld met een bodembewerking de oppervlakkige boomwortels af te snijden en diepere wortelgroei ongemoeid te laten. Ook in ons land kennen we gedurende de zomer regelmatig periodes van relatieve droogte. Dat maakt dat bomen er voordeel bij hebben om water te gaan zoeken in

.....

Boslandbouw staat in Vlaanderen nog in zijn kinderschoenen.

.....

diepere lagen waarbij de oppervlakkige lagen beschikbaar blijven voor de landbouwteelten. Bijkomend voordeel is dat de dieper liggende wortels een extra vangnet vormen dat uitspoelende nutriënten, zoals stikstof, nog kan opvangen. Een belangrijk nadeel is dat boomwortels en drainage moeilijk samengaan. Zeker bij oudere drainagesystemen (met losse bakstenen elementen) zijn er heel wat gevallen bekend waar boomwortels zich in de drainagebuizen ontwikkelen, met verstopping tot gevolg. Moderne drainages (plastic buizen omhuld met kokos of kunststof) zouden minder gevoelig zijn, maar voorzichtigheid blijft toch geboden.

Hoe begin je eraan?

Het aanleggen van een boslandbouwperceel is op zich niet zo moeilijk. Kies best een voldoende groot perceel. Je moet bijvoorbeeld aan de 2 kanten een keerzone vrij houden die minstens zo breed is als de afstand tussen de bomen. Anders wordt het werken tussen de bomenrijen een tijdrovende klus. Je moet de afstand tussen de bomenrijen goed beredeneren. Daarvoor ga je best uit van de werkbreed-

te van de beschikbare werktuigen of die van de loonwerker. Vaak is het de breedte van de sproeier die zal bepalen hoe ver de bomen uit elkaar staan. Neem deze afstand niet te krap, zodat het risico om de jonge bomen te beschadigen beperkt blijft. De aangeplante bomen moet je voorzien van een steunpaal en liefst ook van een beschermingshoes tegen wildschade. Voor aanplantingen in een graasweide moeten er ook maatregelen worden genomen om vraat door het vee tegen te gaan. In dit laatste geval nemen de kosten van aanplant natuurlijk fors toe. Na het aanplanten volstaat het om tijdens de eerste jaren uitval te vervangen. De

Na enkele jaren zal het nodig zijn om de lagere takken weg te halen om licht toe te laten voor de landbouwteelten, maar ook om een mooie stam te verkrijgen die je later als kwaliteitshout kan verkopen. Het weggesnoeide hout kan eventueel verhakfeld worden om te gebruiken als brandstof. In het buitenland ervaart men dat het onderhoud van de bomen slechts een beperkte hoeveelheid tijd vergt. Voor de meeste bomen kan dit trouwens perfect gebeuren tijdens de winter, wanneer er op de meeste bedrijven minder werk is. De uiteindelijke oogst na 20 jaar (voor snelle groeiers als populier of boskers) tot 50 jaar (voor de tragere groeiers als eik)

1 Kort na het planten is het lichtverlies door schaduw nog beperkt. Nadien kan je het beperkt houden door de bomen voldoende te snoeien. 2 De aangeplante bomen moet je voorzien van een steunpaal en liefst ook van een beschermingshoes tegen wildschade.

natuur zorgt wel voor de rest. Om overwoekering door onkruid van pas aangeplante boompjes te voorkomen, kan het nuttig zijn om het onkruid in de bomenrij te bestrijden.

zal dan de afsluiting zijn van vele jaren geduld. Nadien kan het perceel opnieuw volledig in landbouwgebruik worden genomen of er kunnen nieuwe bomen worden geplant. Bomen in een bosland-

bouwsysteem zouden sneller groeien dan in een bos. Daardoor worden zelfs zeer trage groeiers nog een haalbare kaart voor een jonge landbouwer die een appeltje voor de dorst wil voorzien tegen zijn pensioen. Oudere landbouwers kiezen best voor snelle groeiers, tenzij ze de bomen willen doorgeven aan de volgende generatie.

In een boslandbouwsysteem zouden bomen sneller groeien dan in een bos.

Kan dat zomaar?

Een eerste belangrijk punt is het eigendomsstatuut van het perceel. Bij voorkeur is het perceel in eigendom, want als het om gepachte grond gaat moet er een schriftelijke toestemming van de eigenaar zijn om houtige gewassen te mogen aanplanten. In dit geval moet er ook een afspraak zijn over de eigendom van de bomen als er om een of andere reden een einde aan de pacht zou komen voordat de bomen kaprijp zijn. Het veldwetboek bepaalt dat je hoogstammige bomen op minstens 2 m van de perceelgrens moet planten. In principe wordt dit zelfs 6 m voor een bosaanplanting, maar door een recente wijziging in het bosdecreet moet boslandbouw niet langer als bos worden beschouwd, tenminste als de boer zijn perceel boslandbouw elk jaar als dusdanig blijft aangeven in zijn verzamelaanvraag. Daardoor moet hij ook geen toelating meer vragen aan het college van burgemeester en schepenen om dergelijke aanplantingen te verrichten. Boslandbouw is dan in alle opzichten te beschouwen als gewone landbouw!

De belangrijkste knelpunten zitten echter in de wetgeving rond ruimtelijke ordening en natuurbehoud. In het decreet natuurbehoud moet er een vergunning zijn voor het rooien van bomen als het perceel gelegen is in gebieden met een natuurlijk statuut. Momenteel wordt gewerkt aan een vrijstelling voor boslandbouw, dus dat probleem is binnenkort hopelijk opgelost. Het decreet ruimtelijke ordening daarentegen stelt dat bij het kappen van hoogstammige bomen bijna altijd een stedenbouwkundige vergunning moet aangevraagd worden. De gemeente kan deze dus steeds weigeren of bijkomende voorwaarden opleggen, en dat is in heel wat gemeenten effectief het geval. Vooral de mogelijke verplichting om bij kapping dezelfde oppervlakte te herplanten, maakt dat mensen aarzelen om eraan te beginnen. Hier ligt duidelijk nog een taak voor de Vlaamse overheid als ze boslandbouw serieus wil promoten.

Is boslandbouw rendabel?

Of een aanplanting rendabel is of niet, kan niet in 3 tellen worden berekend. Daarvoor hebben te veel factoren een invloed op het rendement: het aantal bomen, de boomsoort, de oriëntatie van het perceel, de kosten voor onderhoud, de subsidie, de eventuele kosten voor beschermingsmateriaal, de opbrengst van het gesnoeide hout, hoeveel werk je zelf kan doen en hoeveel je moet uitbesteden, het aantal bomen dat verloren gaat in de beginfase ... Anderzijds is het natuurlijk erg onzeker hoe de prijzen van hout zullen evolueren op lange termijn. We weten wel dat de prijs van hout (zeker kwaliteitshout) de laatste jaren continu gestegen is, en dat deze trend zich waarschijnlijk zal doorzetten.

Je kan de opbrengst van 2 kanten benaderen: hoe zit het met de biomassa-opbrengst en hoe staat het met de economische resultaten? De totale biomassa-opbrengst is duidelijk hoger dan die van puur bos of puur landbouw. Economisch is het plaatje natuurlijk heel wat moeilijker te berekenen, zeker over de hele looptijd van een boslandbouwproject. De meeste berekeningen wijzen op een positieve balans: de minderopbrengsten van de landbouwteelten ten gevolge van een groeiende beschaduwing worden ruim gecompenseerd door de opbrengst van het hout. Het enige nadeel is dat je wel erg lang moet wachten op de opbrengst van je investering. Voor de meeste boeren wordt de kap van de bomen iets voor het einde van de loopbaan of zelfs een mooie erfenis voor de volgende generatie(s).

Ook inzake fiscaliteit zijn er nog een aantal zaken niet duidelijk, zeker voor bedrijven die met het landbouwbarema werken. Er bestaat momenteel op Vlaams niveau een subsidieregeling die ondersteuning voorziet van 70% van de aanplantingskosten voor boslandbouw. Voor dit jaar (aanplanting najaar 2013 of voorjaar 2014) is de aanvraagperiode al voorbij. Voor volgend plantseizoen moet de aanvraag waarschijnlijk ook weer vóór 1 september gebeuren.

Voor de gewone premiereregeling is boslandbouw wel interessant omdat de oppervlakte onder de bomen niet moet uitgetekend worden. Voor bestaande bomenrijen of houtkanten wordt tot nader order alleen de netto-oppervlakte aanvaard voor het activeren van de premies. In de toekomst zal dit hoogstwaarschijnlijk veranderen in het kader van de vergroeningsmaatregelen die in het nieuwe gemeenschappelijk landbouwbeleid worden voorgesteld.

Hoe moet het nu verder?

Boslandbouw staat in Vlaanderen duidelijk nog in zijn kinderschoenen. Er is nog maar weinig ervaring. Ook is het nog onduidelijk of het technisch allemaal wel zal lukken in een Vlaamse omgeving met zijn overvloedige regenval, die redelijk gelijk verspreid is over het hele jaar. Anderzijds is het een dusdanig interessante nieuwe ontwikkeling dat bijkomend onderzoek zich zeker opdringt. Voorlopig is de overheid behoorlijk karig met middelen voor onderzoek in de Vlaamse context. We hopen dat daar in de (nabije) toekomst verandering in zal komen. Ook moeten mogelijke initiatiefnemers begeleiding kunnen krijgen bij deze nog erg onbekende manier van werken. ■

Ben je geïnteresseerd of zoek je bijkomende informatie? Neem dan contact op met Bart Vleeschouwers, stafmedewerker Boerenbond, tel. 016 28 60 44 of bart.vleeschouwers@boerenbond.be. Je vindt informatie over de subsidieregeling op de website van het departement Landbouw & Visserij (<http://lv.vlaanderen.be>).